

bode te se nalazi u pozadini socijalističke i liberalne misli ukazujući na njezine propuste i nedostatke. Ovo je djelo važno jer pokazuje da je anarhizam živo tijelo koje temeljito potresa statične temelje te ocrtava nove horizonte suvremene političke misli koji su nam nužno potrebni.

*Bruno Vignjević
Sveučilište u Rijeci*

Prikaz

**Fritz Allhoff
Terrorism, Ticking
Time-Bombs, and Torture.
A Philosophical Analysis**

The University of Chicago Press,
Chicago, London, 2012, xii + 266 str.

Nakon Vijetnamskog rata te objave djela *Just and Unjust Wars* (1977) američkog filozofa Michaela Walzera moralna razmatranja oružanih sukoba ulaze u *mainstream* filozofsko-moralnih i političkih rasprava, oživljavajući antičku i srednjovjekovnu misao o pravednom ratu. Međutim, etičke rasprave o terorizmu, pojavi kojoj povjesničari datiraju začetak barem u vrijeme antičkih *sicarii*, zelotskih protivnika rimske uprave u Palestini na prijelazu iz starog u novo doba, ostaju periferne sve do terorističkog napada na New York 11. 9. 2001. Nakon tog datuma moralna problematika terorizma postaje nezaobilazan izazov svakom teoretičaru pravednog rata.

Djelo Fritza Allhoffa *Terrorism, Ticking Time-Bombs, and Torture. A Philosophical Analysis*, jedan od novijih doprinosa toj raspravi, bavi se moralnim restrikcijama jednog vida protuterističkog djelovanja – mučenja osumnjičenih terorista radi dobivanja relevantnih sigurnosnih podataka u kriznim situacijama. Scenariji koji Allhoffa zanimaju su tzv. *ticking time-bomb cases*, tj. slučajevi tempiranih bombi u kojima spašavanje potencijalno ugroženih nevinih civila ovisi o brzom dobivanju potrebnih podataka o prijetnji i njezinoj neutralizaciji.

Temeljno je pitanje knjige: “Koliko daleko smijemo ići kako bismo razoružali terorističke prijetnje?” (*Predgovor*, ix). U kontekstu mučenja autor pita: “Ako je [...] mučenje nužno radi ukinuća neke terorističke prijetnje, je li takvo mučenje [moralno] opravdano?” (*Predgovor*, ix). Unatoč autorovoj odbojnosti prema mučenju, ali i stavu većeg dijela autora koji se bave istom tematikom, odgovor je potvrđan. Pri tome se oslanja na utilitaristički argument prema kojem je interogativno mučenje manje zlo od štete koju nanose ostvarene terorističke prijetnje, čime aludira na načelo proporcionalnosti u teoriji pravednog rata prema kojem neki čin ne smije uzrokovati gore posljedice od zla koje se tim činom želi spriječiti ili ispraviti. Dakako, ovo djelo ne treba tumačiti kao nepromišljenu apologiju mučenja, niti je to bila intencija njezina pisca. Mučenje može biti opravdano samo u iznimnim scenarijima u kojima se naše tradicionalne moralne norme pokažu potpuno neprikladnima, a krizne situacije u kojima se pokušava spriječiti detonacija tempirane bombe u središtu nekog milijunskog grada za Allhoffa su upravo takav scenarij.

Cijela knjiga pokušaj je kontekstualizacije i afirmacije gornjeg argumenta, radi čega je podijeljena u tri cjeline od kojih je svaka podijeljena u tri poglavlja. U prvoj cjelini, naslovljenoj "Terrorism", autor pokušava (1) definirati terorizam, (2) objasniti njegovo moralno značenje te (3) pokazati da su terorizam i protuterorizam u suvremeno doba američkog "rata protiv terora" izazovi našim tradicionalnim moralnim normama. U drugoj cjelini, naslovljenoj "Torture and Ticking Time-Bombs", razmatraju se (4) konceptualni i moralni temelji mučenja, (5) opće metodičke i logičke karakteristike sigurnosnih prijetnji poput tempiranih bombi skrivenih u civilnim populacijama te (6) moralna struktura protuterorističkog odgovora na takve prijetnje. U trećoj cjelini, naslovljenoj "Torture and the Real World", teorijski argumenti nadopunjuju se (7) raspravom o empirijskim prigovorima mučenju, (8) zakonodavnim i pravnim normama s obzirom na djelotvornost mučenja u ostvarivanju željenih ciljeva te (9) raspravom o moralnim ograničenjima mučenja.

U skladu s posljednjim, autor brani mučenje pod ovim restrikcijama: (a) mučenje može biti dopušteno jedino kada je najmanje štetna alternativa (npr. masovna odmazda, smrt stotina ljudi u terorističkom napadu i sl.); (b) teži oblici mučenja ne bi se smjeli primjenjivati ako su lakši dovoljni za postizanje željenih ciljeva; (c) mučenje se ne bi smjelo primjenjivati ako se željeni ciljevi mogu postići nenasilnim sredstvima; (d) mora postojati razumna nada da će mučenje biti djelotvorno, tj. razumna nada da mučena osoba zaista ima informacije koje nam trebaju, da neće trpjeti bol jer zna da će bomba detonirati za pet minuta i sl. Prva i četvrta restri-

cija strogo su utilitarističke naravi, što je svakako u skladu s autorovim temeljnim argumentom, no druga i treća otkrivaju neke deontološke elemente. Iako se primjena lakših oblika mučenja ili posve nenasilnih metoda može opravdati čistom korisnošću, Allhoff na više mjesta naglašava da mučenje smatra sredstvom *mala in se*, zbog čega ga tretira kao čin ili proces koji ugrožava dostojanstvo svih koji su u njega uključeni. Zato se mučenje ne smije primjenjivati olako te ne može biti uobičajeno sredstvo politike, već samo u situacijama krajnje nužnosti. Kao i drugdje u knjizi, u navedenim restrikcijama zrcale se neka od načela suvremene teorije pravednog rata. Prva restrikcija može se tumačiti kao varijanta načela *jus ad bellum* proporcionalnosti prema kojem rat može biti opravdano započet samo kada su zla koja pokušava ispraviti ili spriječiti manja od zala koja će prouzročiti. Druga restrikcija zrcali načelo *jus in bello* proporcionalnosti (poznato i pod nazivom "doktrina vojne nužnosti") prema kojem upotreba sile mora biti ograničena tako da ne uzrokuje više štete nego što je potrebno. Treća restrikcija može se tumačiti kao verzija načela posljednjeg sredstva prema kojem se prije ulaska u rat moraju iskušati sve mirne solucije, a četvrta kao verzija načela vjerojatnosti uspjeha prema kojem ulazak u rat može biti opravdan jedino razumnom nadom u uspjeh.

Allhoff je pokušao razmišljati o interogativnom mučenju u scenarijima s tempiranim bombama na isti način kao što teoretičar pravednog rata razmišlja o ratu – kao o nužnom zlu, ali takvom koje treba podvrgnuti etičkoj analizi koja će pokazati svu nastranost nasilja i nužnost formiranja moralnih i pravnih regula kojima se mogu voditi takvi postupci, barem kako bismo

izbjegli veće zlo. Zato je moguće razumjeti njegove argumente čak i kada se s njima ne slažemo. U posljednjem poglavlju i sam zaključuje: “[M]učenje je loše iz više razloga. Mučenje uzrokuje patnju, a patnja je loša. Interogativno mučenje tjera mučenog u položaj samoizdaje, što je također loše. Zato na kraju knjige želim naglasiti da moja obrana mučenja priznaje njegova zla; ja ne zagovaram mučenje bez rezerve i opravdanja. Radije, oplakujem činjenicu da živimo u svijetu u kojem terorizam prijeti životima i da je mučenje katkad razborita opcija kojoj moramo pribjeći kako bismo se suočili s tim prijetnjama” (str. 195-196).

*Stipe Buzar
Libertas – Dubrovnik
International University*

Prikaz

Smiljana Leinert Novosel Komunikacijski kompas

Plejada, Zagreb, 2012, 207 str.

Knjiga *Komunikacijski kompas* autorice Smiljane Leinert Novosel ugledala je svjetlo dana u izdanju naklade Plejada prije godinu i pol dana. Ovo je djelo u nas konačno okupilo na jednom mjestu sve značajne aspekte komunikacije. Od determinacije pojmova preko oblika komuniciranja, ovo je djelo nedvojbeno nastavak djela jednog od najznačajnijih komunikologa druge polovice prošlog stoljeća, Pavla Novosela. Jednostavno za čitanje, *Komunikacijski*

kompas je u isto vrijeme pristupačno štivo i onima kojima komunikologija nije u primarnom fokusu interesa. Knjiga ima dvadeset poglavlja koja jednostavnim jezikom uvode čitatelja u svijet komunikacije te odgovaraju na pitanja koja smo često postavljali, ali nam na njih nitko nije davao zadovoljavajući odgovor. Čemu uopće komunikacija kao tema, pita se autorica i odgovara: “(...) jer znanje o komuniciranju te prakticiranje komunikacijskih vještina može biti presudno za uspjeh i zadovoljstvo u pojedinoj profesiji ali i životu uopće”.

Leinert Novosel vodi nas kroz svoje djelo poput vodiča koji često daje i informaciju viška, uz pokoju anegdodu koja materijal koji bi inače mogao djelovati suhoparno čini privlačnijim, sočnim i prihvatljivijim, razumljivim jezikom koji čitaoca čini ne samo zainteresiranom stranom već i sudionikom u traženju smjera na tom komunikacijskom kompasu. Što je komunikacija? Pitanje u isto vrijeme jednostavno i komplicirano. Odgovor je toliko raznorodan da bi pokušaj davanja jedinstvene definicije u samom startu bio osuđen na neuspjeh. Upravo stoga autorica vrlo šarmantno odgovara: “čitav život je komunikacija”. Objašnjavajući komunikaciju, pojedini autori pružali su determinaciju pojma, pa tako pred našim očima defiliraju imena poput Kunczika, Zipfelove, Parsonsa, Lehmana, Bentelea, Backa, Schramma, Watzlawicka, Beavina i Jacksona. Zaključak prvog poglavlja mogao bi se nametnuti i kao proslav cijelog djela, a on glasi: “Htjeli to ili ne, uvijek ćemo komunicirati na ovaj ili onaj način. Čovjek je, rekli smo ranije, naprosto komunikacijsko biće.”

Temeljni je krug interesa komunikacijske javnosti, piše autorica, djelovanje od-